

УДК 371.13:37.013.42

СТРУКТУРА ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ФАХІВЦІВ ІЗ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ТА СПОРТУ З ПОЗИЦІЙ КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ

Ігор ІВАНІЙ

Інститут фізичної культури

Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка

Анотація. Розглянуто проблему формування професійно-педагогічної культури фахівців із фізичного виховання та спорту. Метою статті є розробка та обґрунтування структури професійно-педагогічної культури фахівця з позицій компетентнісного підходу. На основі аналізу наукових джерел та узагальнення результатів дослідження запропоновано концептуальний підхід до трактування змісту і структури професійно-педагогічної культури фахівця, як соціально-педагогічного феномен, що набуває визначеності в контексті єдності загальної культури, професійної культури та фізичної культури особистості. Розкрито структуру професійно-педагогічної культури фахівця як сукупність ключових, загальнопрофесійних, предметно-професійних компетенцій та особистісних якостей, яка відображає інтеграцію професіоналізму, фізкультурних і педагогічних цінностей та духовно-творчих якостей особистості.

Ключові слова: професійна культура, педагогічна культура, фахівці із фізичного виховання та спорту, компетентніший підхід, професійна компетентність, компетенція, фізична культура особистості.

Постановка проблеми. За умови впровадження нової педагогічної парадигми особливої значущості набувають соціально-психологічні, організаційно-педагогічні та теоретико-методологічні аспекти проблеми гуманістичного розвитку випускників вищих навчальних закладів, зокрема фахівців з фізичного виховання та спорту. Ці фахівці мають найширші можливості використання засобів фізичної культури і спорту – найпотужнішого інструменту узгодження взаємодії між учасниками різних сфер життєдіяльності, формуючи не тільки емоційне ставлення молодого покоління до навчання, а й прищеплювати молоді основні загальнолюдські культурні цінності і сприяючи таким чином удосконаленню культури суспільства. Саме тому формування професійно-педагогічної культури фахівців із фізичного виховання та спорту є актуальною проблемою в сучасній педагогічній науці та практиці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення питань, пов'язаних з визначенням наукових основ формування професійно-педагогічної культури фахівців, є одним із пріоритетних напрямів сучасної педагогічної й психологічної науки. У дослідженнях вітчизняних та зарубіжних учених розглядається зміст цього поняття, наводяться аргументи на підтвердження його багатопланової й складно-організованої структури (О.А. Абдуліна, І.А. Бех, Є.В. Бондаревська, В.М. Гриньова, І.А. Зимняя, Г.Ф. Ісаєв, В.Г. Кремень, М. Клоул, О.Я. Савченко, С.Ю. Сисоєва, Ю.Г. Татур, Е. Шорт та ін.). Учені досліджують різні аспекти цього феномену: методологічний (з використанням різних методологічних підходів щодо визначення структури професійно-педагогічної культури фахівця), морально-естетичний, соціально-психологічний, комунікативний, технологічний, інформаційний, духовний тощо.

Аналіз літературних джерел свідчить, що незважаючи на постійний інтерес учених до значеної проблеми в дослідженнях приділяється увага формуванню професійно-педагогічної культури учителів різного фаху, а досліджень у цьому напрямі стосовно фахівців із фізичного виховання та спорту недостатньо. Лише в окремих публікаціях на основі рівня сучасних наукових знань у цій царині досліджуються питання формування професійної культури майбутнього учителя фізичного виховання [12], фізичної [13] та спортивної [9] культури особистості. У цьому контексті доцільним є виявлення можливостей компетентнісного підходу в дослідженні структури професійно-педагогічної культури фахівця із фізичного виховання та спорту.

Мета дослідження – розробити та обґрунтувати структуру професійно-педагогічної культури фахівців із фізичного виховання та спорту з позицій компетентнісного підходу.

Матеріал і методи дослідження цієї проблеми базуються на аналізі психолого-педагогічної й спеціальної літератури, в якій розробляються теоретичні та практичні аспекти компетентнісного підходу в освіті та теорії фізичної культури.

Результати дослідження та їх обговорення. У праці [7] сутність поняття «*професійно-педагогічна культура фахівців із фізичного виховання та спорту*» ми визначили як «системне інтегративне утворення особистості фахівця із фізичного виховання та спорту як суб'єкта соціально-педагогічної діяльності, динамічна система духовно-світоглядних, ціннісно-сміслових, комунікативних і діяльнісно-технологічних компонентів, що є передумовою ефективної фізкультурно-педагогічної діяльності, узагальненим показником професійної компетентності та метою професійного самовдосконалення». *Професійну компетентність фахівців із фізичного виховання та спорту* визначено як «інтегральну професійно-особистісну характеристику із сукупністю компетенцій, рівень сформованості яких свідчить про здатність особи реалізувати професійні функції, розв'язувати професійні завдання відповідно до визначених державою освітніх стандартів» [7, с. 128].

У матеріалах модернізації освіти, зокрема і професійної фізкультурної, компетентнісний підхід розглядається як підґрунтя підвищення якості вищої освіти, забезпечення системності професійної підготовки випускників, формування їх готовності успішно вирішувати основні завдання професійної та соціальної діяльності. На думку низки авторів, «продуктом» професійної фізкультурної освіти повинна стати людина культури, культури загальної, професійної, фізичної [11], [13], [15]. Необхідним компонентом залучення у людини до культури в широкому розумінні, на думку Н. Арановської, є професійна компетентність, що припускає фізичний, культурно-моральний, інтелектуальний розвиток, введення людини в загальний культурний світ цінностей, і саме в цьому просторі людина далі реалізує себе як фахівець, професіонал: з вузької сфери ділової ефективності він виходить у широкий простір культури [1, с. 18].

В.А. Магін вважає, що головна мета професійної фізкультурної освіти полягає у підготовці висококваліфікованих фахівців для всіх ланок системи фізичної культури та спорту, здатних забезпечити якісний педагогічний супровід усього різноманіття фізкультурно-оздоровчих програм у різних освітніх установах й інших організаційних структурах фізичної культури та спорту [10, с. 10]. На думку автора, якість вищої професійної фізкультурної освіти, потрібно розуміти як збалансовану культуротворчу відповідність вищої освіти (як результату, як процесу, як освітньої системи) різноманітним потребам, цілям, вимогам, нормам (стандартам), умовам [10, с. 40].

Компетентність особистості фахівця виявляється в професійній діяльності й професійному спілкуванні на основі набутих знань, умінь, навичок та здібностей. Конкретний вибір указаних показників визначається сутністю професійної діяльності, її змістом. Зокрема, фахівці фізичного виховання та спорту забезпечують різні специфічні форми фізичної культури – фізичне виховання, спорт, фізична рекреація, фізична реабілітація, адаптивна фізична культура. Отже, професійна компетентність фахівців із фізичного виховання та спорту повинна містити в собі систему загальних і спеціальних психолого-педагогічних знань і вмінь, необхідних для ефективного здійснення викладацької і тренерської діяльності; економіко-управлінську і правову підготовленість, яка дозволяє реалізувати управлінську і рекреаційну функції; сформоване цілісне професійне мислення і свідомість, які обумовлюють успішність діяльності та можливості реалізувати себе в науково-дослідній діяльності в галузі фізичної культури та спорту. Особливостями праці в галузі фізичної культури та спорту те, що її характер у будь-якому випадку має педагогічну спрямованість. Це означає, що психолого-педагогічні знання й уміння, особистісні якості, які необхідні для роботи в системі «людина–людина» залишаються значущими для будь-якого фахівця із фізичного виховання та спорту. Нині актуалізувався пошук таких підходів до визначення змісту освіти, що могли б забезпечити найбільш повне поєднання між процесами самореалізації і саморозвитку особистості та її саморегуляцією на основі високої культури [5].

Компетентнісний підхід дозволяє розв'язати протиріччя між орієнтацією сучасної освіти на розвиток й удосконалення її суб'єктів і тенденцією до стандартизації вимог та технологій навчання. У системі професійної фізкультурної освіти саме компетентнісний підхід володіє необхідним потенціалом у вивченні сутності поняття «культура», її внутрішньої будови як єдності загальної культури, професійної культури і фізичної культури особистості, визначає

роль особистісного компонента в підтримці цілісності системи й місця у структурі особистості і саме це надає якісної визначеності змісту й структурі професійно-педагогічної культури фахівця із фізичного виховання та спорту.

До основних принципів цього підходу належать такі:

- принцип варіативності й відкритості: потреба відповідності умовам життя, що постійно змінюється, спричиняє безперервний розвиток або заміну наявних компетенцій;
- цілісності й багатоаспектності: наявні в особистості компетенції стосуються різних сторін її життєдіяльності, але між ними існують складні відносини взаємозв'язку;
- культуродоцільності: найбільш значущими для особистості й навколишнього її соціуму є компетенції, що більше відповідають наявному рівневі культури та сприяють її розвитку;
- гуманності: основу кожної компетенції й усього підходу загалом складає увага й турбота про навколишніх;
- інтегративності: ефективність реалізації компетентнісного підходу ґрунтується на його зв'язках з іншими підходами, що відповідають сучасній освітній парадигмі [2, с. 36].

Отже, сукупність цієї системи принципів забезпечить зв'язок компетентнісного підходу з такими підходами:

- 1) системним (створення або відбір сукупності компетенцій, що становлять професійно-педагогічну культуру фахівців із фізичного виховання та спорту) [3, с. 26];
- 2) аксіологічним (створення сукупності компетенцій, що забезпечують ціннісні орієнтації у системі особистість – культура – соціум);
- 3) акмеологічним (створення сукупності компетенцій, що забезпечують досягнення максимального розвитку – «акме» (вершин) професійно-педагогічної культури та досягнення професіоналізму фахівцем);
- 4) культурологічним (формування компетенцій відбувається в процесі інтеріоризації культурних цінностей, загальнолюдських змістів);
- 5) індивідуальним (розгляд індивідуальних здібностей особистості й особливостей її інтелектуального і психомоторного функціонування);
- 6) особистісно-орієнтованим (створення умов для безперервного розвитку й самовдосконалення фахівця);
- 7) інтегративним (сприйняття природи окремої компетенції як інтегративного утворення, а цілісної сукупності професійних компетенцій – як професійно-педагогічної культури) [7, с.130].

Зауважимо, що психолого-педагогічна підготовка фахівців із фізичного виховання та спорту виконує перетворювальну функцію, що передбачає не тільки збереження наявного типу культури, але й уможливує формування професійно значущих якостей особистості (соціальна успішність, креативність, відповідність за результати професійної діяльності, особистісне самовираження, саморозвиток, самореалізація), що посилює особистісний вимір у фізкультурно-педагогічній практиці [8, с. 8], [14, с. 22].

Вищезазначене, аналіз і узагальнення робіт вчених, які займаються загальним структуруванням професійної компетентності та професійно-педагогічної культури стосовно конкретного фаху (Н.І. Бібік, О.М. Гомонюк, В.М. Гриньова, І.А. Драч, І.А. Зимняя, Н.В. Кузьміна, А.К. Маркова, О.П. Пометун, А.В. Хуторський та ін.), дало змогу нам виокремити в структурі професійно-педагогічної культури фахівців із фізичного виховання та спорту групи професійних компетенцій та особистісних якостей, зміст яких визначається функціями професійної діяльності фахівця.

Структуру професійно-педагогічної культури фахівців із фізичного виховання та спорту ми розглядаємо як утворення, яке складається із двох компонентів: професійної компетентності (ключові, загальнопрофесійні і професійно-предметні компетенції) та особистісних якостей. Кожна із професійних компетенцій, як і система особистісних якостей фахівця, має внутрішню структуру, які в сукупності відображають інтеграцію професіоналізму, фізкультурних і педагогічних цінностей та духовно-творчих якостей (рис. 1).

Рис 1. Структура професійно-педагогічної культури фахівців із фізичного виховання та спорту з позицій компетентнісного підходу

Ключові компетенції визначають стратегію існування фахівців у суспільстві, надають можливість особистості ефективно діяти в різних сферах суспільного життя, детермінують набуття ним нового соціального досвіду, навичок практичної діяльності, забезпечують фахівцям із фізичного виховання та спорту здатність самовизначитися в полікультурному середовищі. Вони пов'язані з орієнтацією фахівців у загальних філософських, соціально-економічних, культурологічних, історичних та інших питаннях повинні бути узгодженими не тільки з етнічними та культурними цінностями суспільства, а й відповідати пріоритетам, цілям освіти і мати особистісно зорієнтований характер.

Загальнопрофесійні компетенції є інваріантні до напрямку діяльності, відображають особливості професійної діяльності фахівців у межах професії, вони необхідні для здійснення основних її видів та одночасно реалізують ключові компетенції. Загальнопрофесійні компетенції забезпечують поліпрофесіоналізм, готовність до вирішення загальнопрофесійних завдань (тієї їх сукупності, яку повинен уміти вирішувати фахівець із фізичного виховання та спорту з вищою професійною фізкультурною освітою). Ця система компетенцій за своїм складом й різноманіттям відповідає багатогранності діяльності фахівця, складності виконуваних функцій та особливому соціальному завданню пізнання, трансляції й створення культури.

Професійно-предметні компетенції відображають конкретну специфіку професійної діяльності, а їхня реалізація обумовлена опануванням загальнопрофесійних та ключових компетенцій. Ці компетенції – це професійно-функціональні та професійно-комунікативні знання й уміння, що забезпечують підготовку фахівця до конкретних для цього напрямку об'єктів і предметів праці (учитель фізичної культури, тренер, організатор фізкультурно-рекреаційної діяльності тощо). Вони передбачають опанування алгоритмами діяльності з моделювання, проектування, науковим дослідженням, досягати досягнення культури та робити внесок у її розвиток.

Особистісні якості (за З. Зеером – «метапрофесійні якості» [4]) – це здібності, властивості особистості, які обумовлюють та визначають продуктивність соціальної й професійної діяльності фахівця. Ця складова визначає особистісний для фахівців із фізичного виховання професійний рівень, спрямований на його креативний розвиток, на сукупність дій, що характеризують рівень розвитку культури особистості з погляду соціально схвалюваних норм поведінки.

Використання розробленої структури професійно-педагогічної культури фахівців із фізичного виховання та спорту в професійній фізкультурній освіті допоможе вирішувати декілька завдань: визначити ті дисципліни навчального плану, в межах яких можливе як формування професійних компетенцій, особистісних якостей, так і розвиток професійно-педагогічної культури за окремими групами компетенцій; вносити корективи до змісту навчальних дисциплін відповідно до вимог суспільства щодо рівня професійно-педагогічної культури фахівців із фізичного виховання та спорту.

Висновки:

1. На основі аналізу наукових джерел та узагальнення результатів дослідження запропоновано концептуальний підхід до трактування змісту і структури професійно-педагогічної культури фахівців із фізичного виховання та спорту як соціально-педагогічного феномену, що набуває якісної визначеності у контексті єдності загальної культури, професійної культури та фізичної культури особистості.

2. У межах компетентнішого підходу розкрито структуру професійно-педагогічної культури фахівців із фізичного виховання та спорту як сукупність загальнопрофесійних, професійно-предметних компетенцій та особистісних якостей, яка відображає інтеграцію професіоналізму, фізкультурних і педагогічних цінностей та духовно-творчих якостей особистості.

Перспективи подальших досліджень у цьому напрямі вбачаємо в конкретизації змісту професійних компетенцій та вивченні питань встановлення міжпредметних зв'язків навчальних дисциплін у процесі формування професійно-педагогічної культури майбутніх фахівців із фізичного виховання та спорту.

Список літератури

1. *Арановская Н.* Подготовка специалиста как социокультурная проблема / И. Н. Арановская // Высшее образование в России. – 2004. – № 4. – С. 115–119.
2. *Вербицкий А. Д.* Контекстно-компетентностный подход к модернизации образования / А. А. Вербицкий // Высшее образование в России. – 2010. – № 5. – С. 32–37.
3. *Гриньова В. М.* Професійна компетентність викладача вищого навчального закладу як результат сформованості його педагогічної культури / В. М. Гриньова // Вісник Київського славістичного університету : зб. наук. пр. Серія : Педагогіка. – К., 2007. – Вип. 27. – С. 17–27.
4. *Зеер И. В.* Компетентностный подход к модернизации профессионального образования / Э. Ф. Зеер // Образование и наука. – 2005. — № 3(33). – С. 27–40.
5. *Зязюн И. А.* Профессиональное развитие личности в контексте культурных ценностей / И. А. Зязюн. – К : Вища школа, 1998. – 236 с.
6. *Іваній І.* Компетентніший підхід до професійної підготовки вчителя фізичної культури / Ігор Іваній // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві : зб. наук. пр. Східноєвроп. нац. ун-ту ім. Лесі Українки – Луцьк, 2013. – № 1(21). – С. 3–48.
7. *Іваній І. В.* Сутнісна характеристика професійно-педагогічної культури фахівця фізичної культури та спорту / І. В. Іваній // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології : зб. наук. пр. – Суми, 2014. – №5 (35). – С. 127–132.
8. *Конох А. П.* Сутність та структура професійно-педагогічної компетентності як найвищого рівня педагогічної майстерності / А. П. Конох // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2005. – № 12. – С. 20–28.
9. *Лубышева Л. И.* Структура и содержание спортивной культуры личности / Л. И. Лубышева, А. М. Загребская // Теория и практика физической культуры. – 2013. – № 3. – С. 7–15.
10. *Магин В. А.* Контекст модернизации высшего профессионального физкультурного образования / В. А. Магин // Теория и практика физической культуры. – 2006. – №10. – С. 39–41.
11. *Николаев Ю. М.* Теория физической культуры: основополагающие тенденции становления и развития Ю. М. Николаев // Теория и практика физической культуры. – 2014. – № 4. – С. 26–29.
12. *Тулешнов С. В.* К вопросу о формировании профессиональной культуры будущего педагога / С. В. Тулешнов // Теория и практика физической культуры. – 2010. – № 6. – С. 60–62.

13. Физическая культура : ученик / под ред. М. Я. Виленского. – М. КНОРУС, 2012. – 424 с.
14. *McLean K. N.* What motivates the motivators? An examination of sport coaches / K. N. McLean, C. I. Mallet // *Physical Education and Sport Pedagogy*. – 2011. – Vol. 17(1). – P. 21–35.
15. *Voinaz I.* Problems and Tendencies of professionals Education in Physical Culture area / Voinar I. – *Physical Education and Sport Pedagogy*. – 2011. – Vol.17 (1). – P. 44–50.

**СТРУКТУРА ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ
СПЕЦИАЛИСТОВ ФИЗИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ И СПОРТА
С ПОЗИЦИЙ КОМПЕТЕНТНОСТНОГО ПОДХОДА**

Игорь ИВАНИЙ

Институт физической культуры

Сумского государственного педагогического университета имени А.С.Макаренка

Аннотация. Рассмотрено проблему формирования профессионально-педагогической культуры специалистов физического воспитания и спорта. Целью статьи является разработка и обоснование структуры профессионально-педагогической культуры специалистов с позиций компетентностного подхода. На основании анализа научных источников и обобщения результатов исследования предложен концептуальный подход к рассмотрению содержания и структуры профессионально-педагогической культуры как социально-педагогического феномена, который приобретает определенность в контексте единства общей культуры, профессиональной культуры и физической культуры личности. Раскрыта структура профессионально-педагогической культуры специалиста как совокупность ключевых, общепрофессиональных, предметно-профессиональных компетенций и личностных качеств, которая отражает интеграцию профессионализма, физкультурных и педагогических ценностей и духовно-творческих качеств личности.

Ключевые слова: профессиональная культура, педагогическая культура, специалистов физического воспитания и спорта, компетентностный подход, профессиональная компетентность, компетенция, физическая культура личности.

**PROFESSIONAL-PEDAGOGICAL STRUCTURE
OF PHYSICAL TRAINING AND SPORT SPECIALIST
FROM A POSITION OF COMPETENCE APPROACH**

Igor IVANOV

Institute of Physical Culture

Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko

Abstract. The article deals with the issue of professional pedagogical culture of specialists of physical education and sport specialist. The purpose of this paper is to work out and prove the structure of professional pedagogical culture of specialists from the standpoint of the competence approach. Based on the analysis and synthesis of sources scientific results of the study proposes a conceptual approach to the consideration of the content and structure of professional and pedagogical culture as a socio-pedagogical phenomenon, Cawthorne acquires a certain unity in the context of general culture, professional culture and physical culture of the individual. Raskrnto structure of professional pedagogical culture as a set of specialist klyuchevnh, obscheprofessionalnhh, subject-professionalnhh competencies and lichnostnih qualities, which reflects the integration of professionalism, fizkulturnnh and pedagogical values, spiritual and creative qualities of the person.

Keywords: professional culture, pedagogical culture, specialists of physical education and sport, competence approach, professional competence, competence, physical culture personality.